

JERZY NAPIÓRKOWSKI
WŁADYSŁAW NOWACKI
TERESA RETMAŃSKA
WSP Bydgoszcz

WYKSZTAŁCENIE I WYKORZYSTANIE NAUCZYCIELI ZAJĘĆ PRAKTYCZNO-
TECHNICZNYCH NA TLE WYKSZTAŁCENIA I WYKORZYSTANIA NAUCZYCIELI
JĘZYKA POLSKIEGO, JĘZYKA ROSYJSKIEGO I MATEMATYKI W REJONIE
BYDGOSZCZY /komunikat z badań/

Efektywność systemu szkolnego zależy w znacznym stopniu od kwalifikacji nauczycieli, dlatego też podnoszenie poziomu wykształcenia kadry nauczycielskiej, powinno zawsze wyprzedzać wprowadzenie reformy systemu oświaty. Kształcenie i wykorzystanie kadr pedagogicznych odgrywać więc będzie ważną rolę w procesie reformowania współczesnej szkoły.

Większość nauczycieli ma obecnie wykształcenie w zakresie studium nauczycielskiego. Obowiązujący system studiów powoduje dynamiczny wzrost liczby nauczycieli z wykształceniem wyższym. W związku z tym odczuwa się potrzebę rozwoju badań nad wykształceniem, rozmieszczeniem i wykorzystaniem nauczycieli specjalistów w szkolnictwie podstawowym.

W 1962 i 1964 roku przeprowadzono badania nad wykształceniem i wykorzystaniem nauczycieli, którymi objęto wszystkie typy szkół. Stwierdzono wówczas wyraźny wzrost liczby nauczycieli z wyższymi kwalifikacjami, szczególnie na poziomie studium nauczycielskiego, małą natomiast liczbę nauczycieli z wykształceniem średnim pedagogicznym.

Mimo wzrostu poziomu wykształcenia sytuacja kadrowa w szkolnictwie była wówczas bardzo trudna. Rozmieszczenie specjalistów było bardzo zróżnicowane w poszczególnych miastach, województwach i powiatach kraju. Zdobyte z trudem kwalifikacje nie zawsze odpowiadały potrzebom szkół i w związku z tym nie były racjonalnie wykorzystane.

Korzystne zmiany w tym zakresie ujawniły dopiero badania przeprowadzone w 1969 roku¹. Wykazały one, że w 8-klasowych szkołach podstawowych pracowało wówczas 5,54 % nauczycieli z wykształceniem wyższym, 62,4 % z wykształceniem w zakresie SN-u, 31,9 % z wykształceniem średnim pedagogicznym oraz 0,24 % nauczycieli legitymowało się wykształceniem średnim ogólnokształcącym i zawodowym lub niepełnym średnim.

W 1975 roku struktura wykształcenia nauczycieli szkół podstawowych uległa dalszej poprawie. Zmniejszył się do 20,7 % odsetek nauczycieli z wykształceniem średnim. Nastąpił równocześnie prawie trzykrotny wzrost /w 1969 - 5,54 %, w 1975 - 14,7 %/ specjalistów z wykształceniem wyższym / por. tabela 1/.

Kwalifikacje nauczycieli szkół podstawowych w Polsce w roku 1975².

Tabela 1.

Wykształcenie	Nauczyciele ogółem		Zatrudnieni			
			w mieście		na wsi	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Wyższe	31.528	14,7	20.790	65,9	10.738	34,1
SN	138.429	64,6	68.724	49,6	69.705	50,4
Średnie	44.449	20,7	18.351	41,3	26.098	58,7

Obserwowane zmiany strukturalne w wykształceniu nauczycieli szkół podstawowych wystąpiły w latach 1969-75 głównie w środowiskach miejskich. W szkołach wiejskich zmiany w tym zakresie były nieznaczne.

W 1975 roku zajęć praktyczno-technicznych uczyło 10.423 nauczycieli różnych specjalności, bądź legitymujących się wykształceniem na poziomie liceum pedagogicznego /8 %/. Z tej ilości wykształcenie wyższe posiadało 10,50 % a przygotowanie pedagogiczne w zakresie studium nauczycielskiego 81,50 % osób. Natomiast wykształceniem specjalistycznym w zakresie zajęć praktyczno-technicznych /na poziomie wyższym i studium nauczy-

cielskiego/ legitymowało się 15.010 nauczycieli³. Dowodzi to, że wykorzystanie specjalistów było niewłaściwe. Dodać należy również, że w tym czasie 13.227 nauczycieli wykazywało się uprawianiem do nauczania zajęć praktyczno-technicznych, jako przygotowaniem dodatkowym do głównej specjalizacji nauczycielskiej /nauczanie początkowe z zajęciami praktyczno-technicznymi, geografii z zajęciami praktyczno-technicznymi itp./.

Wyniki dotychczasowych badań informują więc o trudnościach w racjonalnym wykorzystaniu kwalifikacji nauczycielskich w istniejącej strukturze szkolnictwa podstawowego.

Intencją niniejszej próby jest przedstawienie struktury wykształcenia i wykorzystania nauczycieli czterech specjalności: zajęć praktyczno-technicznych, matematyki, języka polskiego i języka rosyjskiego - na terenie aglomeracji bydgosko-toruńsko-włocławskiej.

Kwalifikacje specjalistyczne nauczycieli języka polskiego, rosyjskiego oraz zajęć praktyczno-technicznych i matematyki, którzy byli zatrudnieni w szkołach podstawowych w wybranych rejonach województwa bydgoskiego, toruńskiego i włocławskiego ilustruje tabela 2.

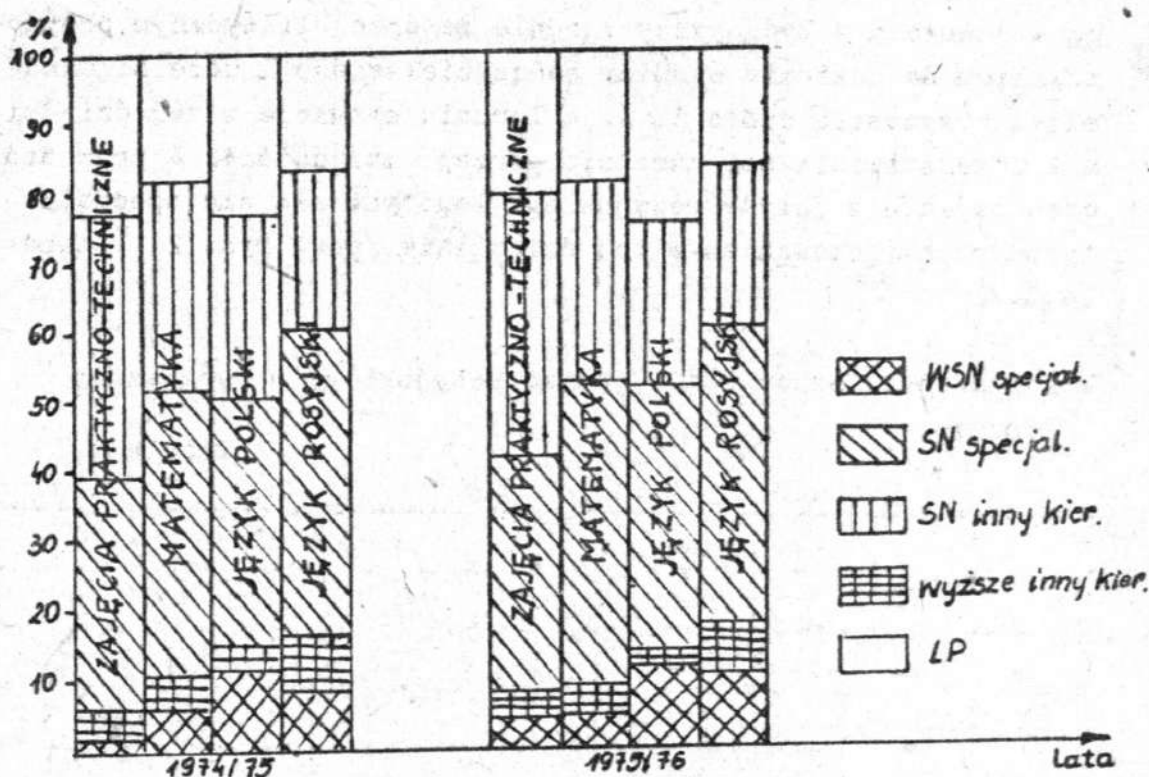
W tabeli tej czytamy, że w szkołach podstawowych objętych badaniami zajęcia z wymienionych przedmiotów prowadziło od 37,9 do 54,2 % nauczycieli z przygotowaniem specjalistycznym w tym zakresie. Przedstawiona struktura wykorzystania specjalistów rzutowała niewątpliwie na wyniki nauczania z tych przedmiotów i na ogólny poziom pracy szkoły. Ponadto sytuacja ta mogła stwarzać niesprzyjające warunki psycho-społeczne w pracy nauczycieli niespecjalistów.

Z danych tabeli 2. i rys. 1 wynika, że wykształcenie nauczycieli zajęć praktyczno-technicznych, języka polskiego, języka rosyjskiego i matematyki jest zróżnicowana. Najwyższy wskaźnik wykształcenia i specjalizacji wystąpił w nauczaniu języka polskiego i rosyjskiego. W znacznie gorszej sytuacji kadrowej było nauczanie matematyki. Natomiast zajęcia praktyczno-techniczne w badanych szkołach prowadził znikomy odsetek nauczycieli z wykształceniem wyższym w zakresie wychowania technicznego. Niepokoi fakt, że zajęć praktyczno-technicznych uczyło około 40 % niespecjalistów legitymujących się wykształceniem na pozio-

Kwalifikacje zawodowe nauczycieli uczących zajęć praktyczno-technicznych, języka polskiego, języka rosyjskiego i matematyki na wybranych terenach Pomorza.

Tabela 2.

	Kwalifikacje nauczycieli	Rok szkolny			
		1974/75		1975/76	
zpt	WSN - wychowanie techn.	2,9	35,9%	3,9	37,9%
	SN - zaj. prakt. techn.	33,0		34,0	
	SN - inny kierunek	38,6	64,1%	37,9	62,1%
	Wyższe inny kierunek	3,4		3,6	
	Liceum Pedagogiczne	22,1		20,6	
R a z e m:		100 %		100 %	
matematyka	WSN - matematyka	6,9	47,7%	5,3	48,8%
	SN - matematyka	40,8		43,5	
	SN - inny kierunek	31,0	52,3%	28,3	51,2 %
	Wyższe inny kierunek	4,5		3,2	
	Liceum Pedagogiczne	16,8		19,7	
R a z e m:		100 %		100 %	
język polski	WSN - język polski	11,2	48,5%	11,2	50,2%
	SN - język polski	37,3		39,0	
	SN - inny kierunek	25,5	51,5%	25,0	49,8%
	Wyższe inny kierunek	3,6		1,9	
	Liceum Pedagogiczne	22,4		22,9	
R a z e m:		100 %		100 %	
język rosyjski	WSN - język rosyjski	8,8	52,6%	10,6	54,2%
	SN - język rosyjski	43,8		43,6	
	SN - inny kierunek	22,7	47,4%	23,9	45,8%
	Wyższe inny kierunek	8,9		7,3	
	Liceum Pedagogiczne	15,8		14,6	
R a z e m:		100 %		100 %	

Rys. 1. Kwalifikacje zawodowe nauczycieli uczących zajęć praktyczno-technicznych, matematyki, języka polskiego i języka rosyjskiego na wybranych terenach Pomorza

mie studium nauczycielskiego i ponad 20 % nauczycieli za-
ledwie po liceum pedagogicznym.

Jak powszechnie wiadomo w szkolnictwie podstawowym istnieje problem nierównomiernego rozmieszczenia specjalistów z poszczególnych przedmiotów nauczania. Większość nauczycieli z wykształceniem powyżej średniego jest zatrudniona w szkołach miejskich. W związku z tym sytuacja kadrowa szkół wiejskich jest znacznie gorsza. Jeżeli uwzględnimy dodatkowe gorsze warunki lokalowe, to jasnym się staje, że poziom nauczania w szkołach wiejskich odbiega od poziomu nauczania w szkołach miejskich.

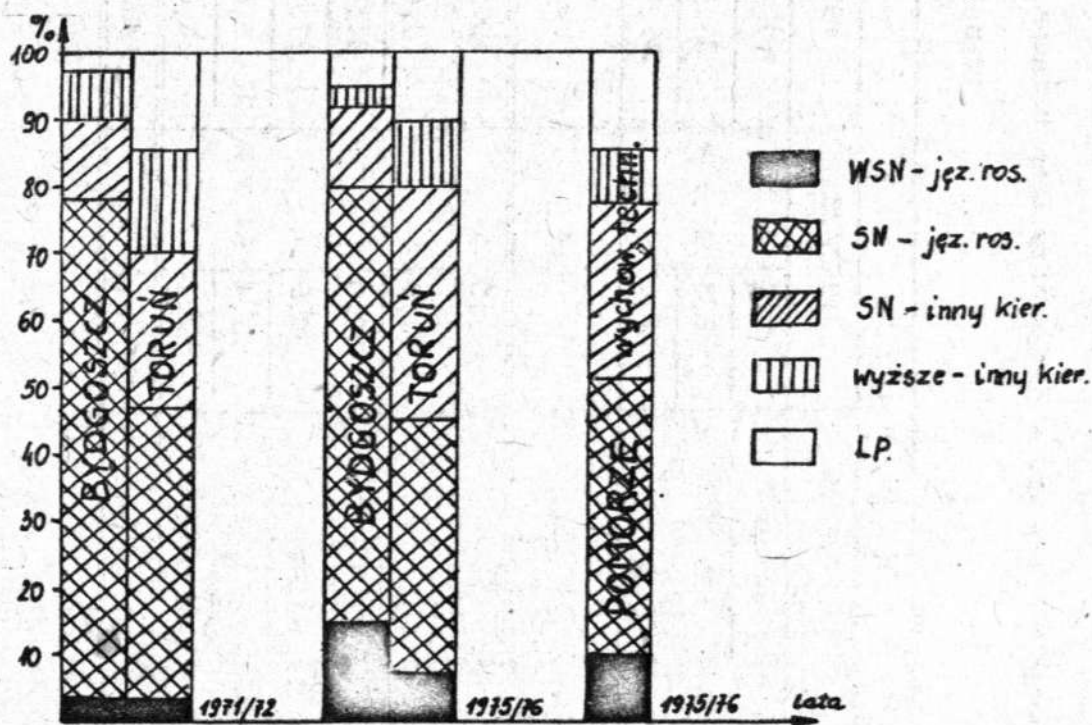
Również zaznaczyło się niejednorodne nasycenie szkół specjalistami na terenie Torunia i Bydgoszczy. W latach 1971-1975 wykształcenie nauczycieli prowadzących zajęcia z języka rosyjskiego

go w szkołach w Bydgoszczy zgodnie ze specjalistycznym przygotowaniem na poziomie studium nauczycielskiego i uczelni akademickich wynosiło około 80 %. W Toruniu sytuacja w tej dziedzinie przedstawiała się znacznie gorzej: zaledwie 42 % prowadzących zajęcia z języka rosyjskiego legitymowało się specjalistycznym przygotowaniem w tej dziedzinie /por. rys. 2, i tabela 3./.

Wykształcenie nauczycieli języka rosyjskiego w Bydgoszczy i Toruniu

Tabela 3.

	N a u c z y c i e l e	Rok szkolny			
		1971/72		1975/76	
BYDGOSZCZ	WSN - język rosyjski	2,2	78,5%	15,0	80 %
	SN - język rosyjski	76,0		65,0	
	SN - inny kierunek	12,9	21,5%	12,5	20 %
	Wyższe inny kierunek	3,2		2,5	
	Liceum Pedagogiczne	5,4		5,0	
	R a z e m:	100 %		100 %	
TORUŃ	WSN - język rosyjski	2,4	38,1%	7,0	46,5%
	SN - język rosyjski	35,7		39,5	
	SN - inny kierunek	33,3	61,9%	34,9	53,5%
	Wyższe inny kierunek	14,3		9,3	
	Liceum Pedagogiczne	14,3		9,3	
	R a z e m:	100 %		100 %	

Rys. 2. Wykształcenie nauczycieli języka rosyjskiego w Bydgoszczy, Toruniu i na wybranych terenach Pomorza

Podobne dysproporcje w zakresie kwalifikacji nauczycieli zajęć praktyczno-technicznych istnieją między szkołami w Bydgoszczy i badanym terenem Pomorza /por. tabela 4./. W Bydgoszczy w roku szkolnym 1978/79 uczyło aż 90,3 % specjalistów, a na badanym terenie Pomorza tylko 37,9 %.

Odrębnym problemem jest wykorzystanie kwalifikacji nauczycieli. W roku 1971/72 zajęć praktyczno-technicznych na obszarze objętym badaniami uczyło 498 nauczycieli. Realizowali oni program w wymiarze 7317 godzin tygodniowo. Wykorzystano ich w 58,3 %. W roku szkolnym 1971/72 i 1975/1976 szkoły bydgoskie dysponowały kadrą specjalistów, którą można było obsadzić wszystkie godziny zajęć praktyczno-technicznych i pozostawałaby

Wykształcenie nauczycieli zajęć praktyczno-technicznych w Bydgoszczy i na badanym terenie Pomorza

Tabela 4.

Wykształcenie	Rok szkolny			
	1971/72	1974/75	1977/78	1978/89
WSP - wych. techn.	-	-	7,6	13
WSN - wych. techn.	-	5,5	28,3	31,3
SN - wych. techn.	73,1	75,0	59,7	56,0
Wyższe i inny kierunek, SN - inny kierunek LP	26,9	19,5	4,4	9,7
Razem:	100 %	100 %	100 %	100 %
WSN - wych. techn.	0,1	1,6	2,9	3,9
SN - zpt	28,3	32,3	33,0	34,0
SN - inny kierunek	44,4	41,9	38,6	37,9
Wyższe - inny kierunek	3,0	3,3	3,4	3,6
LP.	24,2	20,9	22,1	20,6
Razem:	100 %	100 %	100 %	100 %

Bydgoszcz

Pomorz

Kadra z przygotowaniem specjalistycznym do nauczania zajęć praktyczno-technicznych i jej wykorzystanie na terenie Bydgoszczy i Torunia.

Tabela 5.

	Rok szkolny	Liczba szkół	Liczba specjal. w szkole	Liczba godz. zpt	Możliwość zatr. specjalistów		Zatrudnienie		% nie-wykw. specjal.
					liczba	%	liczba	%	
Bydgoszcz	71/72	51	134	2920	3484	119,31	2593	88,8	11,2
	75/76	48	125	2069	3250	157,08	1924	92,99	7,01
Toruń	71/72	21	21	1314	546	41,55	458	83,88	16,12
	75/76	19	21	921	546	59,28	428	78,38	21,62

jeszcze dość duża rezerwa kadrowa /por. tabela 5./.

W roku szkolnym 1971/72 rezerwa ta wynosiła 19,31 %, a w 1975/76 aż 57,08 %. Natomiast w Toruniu odczuwano ciągle brak kadry specjalistycznej do nauczania zajęć praktyczno-technicznych.

W Bydgoszczy mimo dużej rezerwy kadry nie wykorzystano wszystkich godzin zajęć praktyczno-technicznych dla specjalistów. Część godzin zajęć praktyczno-technicznych była obsadzona przez nauczycieli niespecjalistów. W roku szkolnym 1975/76 zatrudnienie niespecjalistów wynosiło 7,01 % a w Toruniu aż 21,62 %.

Na badanym terenie istniały szkoły, które nie posiadały specjalistów. W niektórych natomiast, specjalistów z tej dziedziny było w nadmiarze. Z powodu braku godzin zajęć praktyczno-technicznych prowadzili oni lekcje w klasach początkowych, pracowali w bibliotekach szkolnych oraz w świetlicach.

Gospodarowanie kadrą specjalistów na terenie Bydgoszczy było lepsze aniżeli w Toruniu. Dla przykładu w Toruniu w roku szkolnym 1975/76 brakowało w skali miasta 40,7 % specjalistów do zajęć praktyczno-technicznych. Na 19 szkół tylko 3 zatrudniały specjalistów zgodnie z kwalifikacjami, 4 szkoły nie posiadały specjalistów wogóle, w 10 szkołach brakowało specjalisty do pełnej obsady zajęć praktyczno-technicznych.

"Cechą nowoczesnego systemu szkolnego jest zdolność do przyjmowania innowacji i zmian, zgodnie z postępem nauki i jej zastosowań w życiu praktycznym. Przydatność szkolnictwa na zmiany i ulepszenie, unowocześnianie i rozwój wymagają wysokiego stopnia samodzielności zawodowej nauczycieli⁴. Jednym z przedmiotów, który wymaga spełnienia powyższego postulatu jest przedmiot zajęcia praktyczno-techniczne. Obok wysokich kwalifikacji nauczycieli wymaga on dobrze wyposażonych pracowni w niezbędne urządzenia, materiały oraz właściwego podejścia do nauczanego przedmiotu. Należy zaznaczyć, że wielkie znaczenie w podnoszeniu rangi przedmiotu ma nauczyciel specjalista. Aby jednak funkcję swoją mógł spełnić należyte osiągając coraz wyższy poziom, aby mógł zaspokajać wzrastające społeczne potrzeby, musi być coraz lepiej przygotowany do swojej pracy.

Dokonana ocena stanu wykształcenia i wykorzystania nauczycieli zajęć praktyczno-technicznych na terenie miasta Bydgoszczy

pozwała na wyciągnięcie wniosków dotyczących przede wszystkim:
- odpowiedniego gospodarowania istniejącą kadrami specjalistów,
- sposobów kierowania rekrutacją na wyższe studia magisterskie.

Analiza wyników badań nad stanem wykształcenia i wykorzystania nauczycieli zajęć praktyczno-technicznych na terenie miasta Bydgoszczy wykazała, że gospodarka kadrami prowadzona była na ogół prawidłowo. W badanym okresie szybko wzrastała kadra z przygotowaniem specjalistycznym, osiągając stan ponad wymagane potrzeby. Dla przedmiotu zajęcia praktyczno-techniczne taki stan był korzystny, biorąc jednak pod uwagę ogólne potrzeby szkół należy uznać go za niewłaściwy. Zatrudnienie nauczyciela specjalisty w nauczaniu innego przedmiotu jest stratą materialną ponoszoną przez państwo, włożoną w niecelowe kształcenie nauczyciela.

Jednym z powodów prowadzenia zajęć praktyczno-technicznych niezgodnie z posiadanymi kwalifikacjami jest bezpośrednio powiązanie przydziału godzin lekcyjnych ze stopniem organizacyjnym danej szkoły.

Planowana reforma szkolnictwa, konieczność poprawy efektywności pracy szkół wymaga podniesienia kwalifikacji nauczycieli na poziomie studiów wyższych. Dlatego też rozpoznanie sytuacji, uwzględniającej zapotrzebowanie szkół na nauczycieli specjalistów, ma podstawowe znaczenie dla opracowania metod planowania oświatowego.

PRZYPISY:

- ¹W. Iwanowski: Aktualne zagadnienia kadrowe w szkolnictwie. "Nauczyciel i Wychowanie" 1970, nr 4
- ²T. Malinowski, S. Matias: Status nauczyciela pracującego na wsi. "Nauczyciel i Wychowanie", 1977, nr 6
- ³Por. W. Iwanowski: Kwalifikacje nauczycieli szkół podstawowych "Nauczyciel i Wychowanie" 1978, nr 1
- ⁴S. Krawcewicz /red./ Z teorii i praktyki kształcenia ustawicznego, Warszawa, s. 34

THE EDUCATION AND USE OF TECHNICAL EDUCATION TEACHERS
AS COMPARED WITH THE EDUCATION AND USE MADE OF POLISH,
RUSSIAN AND MATHEMATICS TEACHERS IN THE BYDGOSZCZ AREA

Summary

The article discusses the education and use made of Polish, Russian, Mathematics and Technical Education teachers in the Bydgoszcz area. The results of an examination of school records were compared with other areas of Pomerania and Poland. The authors conclude that there are considerable disproportions in the distribution and use made of teachers of the above-mentioned subjects. Furthermore, there is a shortage of university graduates in primary schools located in small towns and villages.

ОБУЧЕНИЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПРАКТИЧЕСКО-
ТЕХНИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЙ НА ПОЧВЕ ОБУЧЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПОЛЬСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ И МАТЕМА-
ТИКИ В РАЙОНЕ БЫДГОЩИ

Резюме

В статье обсуждается уровень /состояние/ образования и использования преподавателей польского и русского языков, математики и практически-технических занятий в районе Быдгощи. Полученные результаты путём применения метода исследования школьной документации сопоставлены с другими районами Приморья и Польши.

В заключении авторы пришли к выводу, что в размещении и использовании преподавателей выше перечисленных предметов выступают значительные неправильности. Кроме того недостатки в приёме на работу специалистов с высшим образованием в основных школах, локализованных на территории деревень и малых городов.